

ИННОВАЦИОН ЎҚИТИШ УСУЛЛАРИНИ ИНГЛИЗ ТИЛИ ДАРСЛАРИДА ҚўЛЛАШ

Азимова Нилуфар Нуриддиновна
ТДИУ Инглиз тили кафедраси катта ўқитувчиси
E-mail: nilufar.azimova.1977@gmail.com

Рахимова Гулноза Шарипжановна
ТДИУ Инглиз тили кафедраси ўқитувчиси
E-mail: gulnoz0802@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада тилшунос бўлмаган университетларда инглиз тилини ўқитиш самарадорлигини ошириш масаласи кўриб чиқилган. Шунингдек, унда дарс жараёнида инглиз тилида инновацион ўқитиш усуллари ва йўллари баён этилган. Университет шароитида талабаларни чет тилида ўқитишнинг ушбу моделини амалга ошириш учун зарур бўлган асосий таркибий қисмларни аниқлаш учун замонавий ўқитиш услублари масалаларида профессор-ўқитувчиларнинг ваколатларини кенгайтириш имкониятлари ёритилган.

Калит сўзлар: коммуникатив, инновацион ўқитиш, жараён, кўникмаларни шакллантириш, мотивация, таълим технологиялари.

Abstract: This article discusses the issue of improving the effectiveness of teaching English in non-linguistic universities. It also describes innovative teaching methods and approaches in English. The possibilities of expanding the competences of professors and teachers in the field of modern teaching methods are highlighted in order to identify the key components necessary for the implementation of this model of teaching students a foreign language in a university.

Keywords: communicative, innovative teaching, process, skills formation, motivation, educational technologies.

Кириш

Бугунги шиддат билан ривожланиб бораётган рақамли иқтисодиёт шароитида олий таълим тизимида замонавий билимга эга кадрлар тайёрлашнинг муаммоларидан бири бу чет тилини ҳар хил даражада билишдир, яъни умумий ўрта мактабдан юқори касб-ҳунар таълими даражасига, бакалавр даражасидан магистр даражасига ўтиш босқичида магистратурадан таянч докторантурага ўтиш даврида бўлгани каби. Ушбу ҳолат чет тилидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш индивидуал хусусиятга эга эканлиги билан изоҳланади, бу талабанинг психофизиологик табиатининг хусусиятларига боғлиқ, жумладан, хотира, диққат хусусиятлари, материални ўзлаштиришнинг индивидуал темпи ва ҳоказо, шунингдек, нутқ маданияти даражаси, талабанинг сўз бойлиги, унинг умумий мулоқот қобилиятлари даражаси, чет тилини ўрганиш учун қизиқиш ва мотивация даражасидир. Натижада, чет тили дарсларида олий ўқув юрти ўқитувчиси бир гуруҳда

кучли талабалар, ўрта даражадаги талабалар, шунингдек, фақат оддий чет тилини биладиган заиф талабалар борлиги билан дуч келади.

Шу муносабат билан, профессор-ўқитувчи кўпинча синфда ўқув жараёнини самарали ташкил этишнинг қийин муаммосига дуч келади: агар ўқитувчи кучсизларга эътибор қаратиб ишласа, бу ўрта ва кучли ўқувчилар янги билимларни қабул қилмасликларига олиб келиши мумкин. Натижада, ўрганишда олдинга силжиш бўлмайди, бу эса уларнинг чет тилини ўрганиш мотивацияси пасайишига олиб келади.

Агар ўқитувчи диққатини кучли талабаларга қаратса, заиф ва ўртача талабалар улар учун қийинроқ бўлган материални идрок эта олмайдилар, уларда ҳам олдинга силжиш бўлмайди ва шунга кўра ўқиш учун мотивация камаяди. Бу ҳолат, натижада, самарадорлик пасайишига олиб келади, яъни таълим сифати, бу бизнинг ишимизда нутқ фаолияти турлари (сўзлашиш, нутқ фаолияти) бўйича чет тилидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш даражаси сифатида белгиланади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Бугунги кунда талабаларнинг шахсий натижалари билан бир қаторда мавзу ва метасубъект натижаларига эришиш воситалари таълим технологиялари ҳисобланади [1]. Чет тилини ўқитиш натижаларини таъминлаш бўйича ўқитувчининг иш тизими қўйидаги технологияларни амалга оширишни ўз ичига олиши шарт: коммуникатив таълим технологияси, матннинг коммуникатив маъносини англаш технологияси, ўйин технологиялари, ҳамкорликда ўрганиш технологиялари, лойиҳа технологиялари ва бошқалар. Ушбу жараёнда А.В.Воловин "... тилни умуман ўргатиш мумкин эмас, тилни фақат ўрганиш мумкин" дея таъкидлайди [2].

Шубҳасиз, ушбу ёндашув билан асосий ролни ўқувчининг шахсияти, унинг мотивацияси, қобилиятлари ва мақсадлари ўйнайди. Интернетнинг оммавий ривожланиши ахборот ресурслари доирасини кенгайтирди. Ахборот ресурсларининг аксарият қисми ҳозирда Интернетда инглиз тилида тақдим этилмоқда ва ўзлари билмаган ҳолда, тармоқ фойдаланувчилари ўзларини чеклашади ва катта миқдордаги маълумотлардан фойдалана олмайдилар [3].

Таълимда қўлланиладиган янги ахборот технологиялари шу тарзда яратилганки, улар ёрдамида одатдаги ўқув иш турларини (маърузалар ва амалий машғулотлар, консультациялар, тест синовлари ва ҳоказо) шунчаки юқори техник даражада амалга ошириш мумкин[4]. Бундай ҳақиқатларга дуч келган талабалар, ўрганилаётган чет тили, хусусан, инглиз тили нафақат алоқа воситаси, балки билиш, ўзини ривожлантириш, ўз қирралари ва қизиқиш доираларини кенгайтириш, шахсий эҳтиёжларини қондириш воситаси ролини ҳам бажаришини тушунадилар.

Фикримизча, университетларнинг мутахассис бўлмаган кафедраларида чет тилини ўқитишда энг қийин бўлган нарса бу мураккаблик принципи, оғзаки асос ва оғзаки тараққиёт принципи, ўқитишнинг шахсга йўналтирилган йўналиши ва фаолиятга йўналтирилган табиатдир.

Метод таҳлил ва натижалар

Муаммо шундаки, мутахассис бўлмаган талабаларни кичик гуруҳларга бўлиш ҳар доим ҳам мумкин эмас. Инновацион таълим ва ўз-ўзини тарбиялаш орқали қобилиятларни ривожлантиришдан иборат. Пойдеворлилик яхлитлик ва шахснинг манфаатларини қондиришга йўналтирилганлиги билан биргаликда янги таълим парадигмасининг асосий хусусиятларини яратади. "Фундаментал илмий-гуманитар таълим дунёнинг замонавий табиий-илмий манзарасини яхлит тасаввур қилиши, касбий фаолият натижаларини баҳолаш учун илмий асос яратиши, шахснинг ижодий ривожланишига ва индивидуал ҳаёт дастурини тўғри танлашига кўмаклашиши керак.

Таъкидлаш жоизки, хорижий тилни ўрганиш янги сўзлар ва ибораларни пассив ёдлашгача қисқартирилганидан бери кўп вақт ўтди. Бир хиллик, грамматик қоидаларнинг зерикарли текширилиши ва энг яхши ҳолатда рус тилидаги иборани чет тилига таржима қилиш қобилияти - бу чет эл алоқа воситасини ўзлаштиришда мукамалликнинг чегараси эди.

Дунё узоқ вақтдан бери чет тили ва услубларини ўрганишга жуда кўп ёндашувларни билган бўлсада, бизнинг мамлакатимизда инглиз тилини ўқитиш методикасида ҳақиқий инқилоб фақат 20-аср охири 21-аср бошларида содир бўлди [5]. Ёндашувлар ва мақсадлар ўзгарди. Бугун ҳамма чет тилини ўрганмоқда. Одамлар сонига мутаносиб равишда техникалар сони ҳам кўпайган.

Бироқ, техниканинг ҳар бирида ижобий ва салбий томонлари мавжуд. Эски мактабнинг принциплари, ҳозирда қўлланилиши ўз самарасини берганига қарамай, кескин танқидга учрайди. Битта савол - бу натижаларга эришиш учун қандай харажат билан эришиш мумкин эди? Қоида тариқасида, тилни ўзлаштириш учун узоқ вақт давомида таржима, матнларни ўқиш, янги сўзларни ёдлаш, турли машқларни бажариш ва қайта ҳикоя қилишга вақт ажратиб, китобларни кўздан кечириш керак эди. Фаолиятни ўзгартириш учун иншо ёзиш ёки диктант ёзиш каби вазифалар таклиф қилинди.

Қадимги техникалардан бири бу классик ёки фундаменталдир. Классик методологиянинг мақсади нафақат ўрганиш, балки чет тили принципларининг нозик томонлари ва тафсилотларини тушунишдир. Классик методологиянинг асосий вазифаси - таржима қилинадиган тилнинг грамматик базасини шакллантиришдир [6]. Ушбу техникани мактабда инглиз тилини ўрганишни бошлаганлар яхши билишади. Шуниси эътиборга лойиқки, у Қозоғистонда ҳам, бошқа чегарадош давлатларда ҳам кўплаб тил университетлари томонидан танланади.

Ушбу усуллардан бири лингвистик ижтимоий-маданий метод деб аталади. Юқоридаги услубни қўллаб-қувватловчилар замонавий чет тили грамматик қоидалар тўплами бўлмаслиги керак, деб ҳисоблаганлардир. Аксинча, тилдан ташқари омилларнинг йўқлиги инглиз тилини ўрганиш зерикарли ва мақсадсиз бўлиб қолишига олиб келади. Тилшунослик-ижтимоий-маданий услубнинг тарафдорлари чет тилини коммуникатив восита даражасига кўтаришади, бу одамга нафақат гапиришга ёрдам беради, балки ўзини намоён қилиш имкониятини беради. Тилшунослик-ижтимоий-маданий метод тамойилларига амал қилган ҳолда, бемалол айтишимиз мумкинки, чет

тили - бу тилнинг турмуш тарзи, урф-одатлари, маданияти ва тарихини акс эттирувчи ўзига хос ойна ҳисобланади.

Бироқ сўнги йилларда чет тилларини ўқитишнинг энг оммалашган методлари қаторида статистиклар рейтинги ва ҳисоб-китобларида биринчи қаторни эгаллаган коммуникатив метод мавжуд. Ушбу метод Америка ва Европада ўзини кўрсатди [7]. Дунёни забт этишни давом эттирган ҳолда, республикамизнинг этакчи тил университетларида қўлланилиб, коммуникатив методология бизга келди. Методика чет тилларини ўқитишнинг иккита асосий усулини бирлаштиришга асосланган: анъанавий ва замонавий. Номидан кўриниб турибдики, мулоқот алоқада муҳим роль ўйнайди. Ушбу техниканинг асосий мақсади тил тўсиғини енгиб ўтишдир [8]. Энг асосийси, инсонни чет тилидан қўрқиши, чет тилида гапириш қўрқувидан қутқариш ва шу билан бирга бошқа тил қобилиятларини ривожлантиради, хусусан, гапириш ва ёзиш, ўқиш, тинглаш ва ҳоказо.

Шуни таъкидлаш керакки, грамматика чет тилида гаплашиш, мулоқот қилиш жараёнида ўрганилади. Бу принципда биринчи навбатда талабалар тил формулаларини, ибораларни ёдлаб оладилар ва ёдлай оладилар ҳамда шундан кейингина ёдланган ибораларда топилган грамматик хатоларни таҳлил қиладилар. Исмнинг ўзи алоқа амалиёти коммуникатив методикада алоҳида ўрин тутиши ҳақида гапиради.

Коммуникатив техника чет тилида сўзлашиш кўникма ва малакаларини ривожлантиришга қаратилган. Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, методикани қўллаш бевосита дарс тузилишига таъсир қилади. Аудиторияда кўпинча ўйин вазиятларидан фойдаланиш, гуруҳ ишларини олиб бориш, хатоларни топиш ва таққослаш қобилиятлари учун топшириқлар ишлаб чиқиш зарур. Одатда, бундай тадбирлар нафақат хотирани фаол ишлашга, балки аналитик ва хаёлий фикрлаш қобилиятини ривожлантиришга имкон берувчи мантиқий фикрлашга ҳам мажбур қилади ҳамда фикрларни ифодалашга ундайди.

Хулоса

Бугунги кунда замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг ривожланиши инглиз тилини ўрганишда энг сўнги интерактив манбаларни, жумладан сўнги авлод компьютерлари, Интернет, телевизион дастурлар, газета ва журналларни яратмоқда. Юқорида айтилганларнинг барчасини амалда қўллаш жуда муҳимдир. Бу талабаларнинг таржима қилинадиган тил тарихи, маданияти, урф-одатлари мамлакатига бўлган қизиқишини уйғотишга ёрдам беради ва келажакда зарур бўлган кўникмаларни шакллантиришга кўмаклашади.

Таълим бу ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги фаол ўзаро алоқадир ва у бир томонлама бўлиши мумкин эмас. Бу ўқитувчига ўқув жараёни қанчалик муваффақиятли бўлишига боғлиқ. Кўриниб турибдики, ҳар бир ўқитувчи иш услубларини танлашда шахсий тажрибасига мувофиқ равишда бошқарилади. Аммо, экспериментал ва амалий иш натижаларига асосланиб, коммуникатив, индуктив, дедуктив усуллар доирасида турли хил техникалардан фойдаланиш ижобий натижа

беради ва шубҳасиз, ўқитиш самарадорлигини оширишга ёрдам беради, деб таъкидлаш мумкин.

Шунингдек Муаллиф «аралаш» деб номланган ўқитиш методикасига риоя қилишга ҳаракат қилади. Бу сизнинг мақсадларингизга эришишга имкон беради ва сизга юқори натижаларга эришишингизга кўмаклашади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Бим И.Л. Основные направления организации обучения иностранным языкам на старшей ступени полной средней школы // Иностранные языки в школе. 2002. № 5. С. 8.
 2. Пассов Е.И. Содержание иноязычного образования как методическая категория // ИЯШ, 2007. № 6. С. 13-23.
 3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова. 2-е изд., перераб. и доп. М.: АРКТИ, 2003. 192 с.
 4. Беседы об уроке иностранного языка: пособие для студентов педагогич. ин-тов / Е.И. Пассов [и др.]. – Л.: Просвещение, 1975. – 176 с.
 5. Бим, И.Л. К вопросу о методах обучения иностранным языкам / И.Л. Бим // ИЯШ. –1974. – № 2. – С. 19–32.
 6. Воловин, А.В. Коммуникативный подход к изучению иностранных языков в методических системах Великобритании и США / А.В. Воловин // Коммуникативный подход к изучению иностранных языков : сб. на-уч. трудов. – Вып. 275. – М., 1985. – С. 19–32.
 7. Введение в коммуникативную методику обучения английскому языку: пособие для учителей России. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 48 с.
 8. Методические рекомендации по организации исследовательской работы студентов в педагогическом колледже / под ред. Л.С. Ощепкова, Е.А. Шистерова. – Пермь, 2002. – 43 с.
 9. Мильруд, Р.П. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам / Р.П. Мильруд, И.Р. Максимова // ИЯШ. – 2000. – № 4. – С. 9–15; № 5 – С. 17–22.
 10. Мильруд, Р.П. Коммуникативность языка и обучение разговорной грамматике (упрощенным предложениям) / Р.П. Мильруд // ИЯШ. – 2002. – № 2. – С. 15–21.
 11. Селевко, Г.К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие / Г.К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
 12. Современные проблемы обучения грамматике иностранных языков // ИЯШ. – 2000. – № 5. – С. 22–26.
- Соловова, Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекции: пособие для студентов педвузов и учителей / Е.Н. Соловова. – М.: Просвещение, 2002. – 256 с.